

הליכה והתארגנות לפני נטילת ידיים של שחרית

(איננו) בזהר כלל... ולעניות דעתי היא משנת חסידים והזריז הרי זה משובח.

יש מהאחרונים שכתבו, שאיסור הליכה לפני נטילת ידיים שחרית, אינו אלא **כשהולך מחוץ לבית:**

שו"ת שבות יעקב חלק ג סימן א:

על מה ששאלתני למה אין נזהרין העולם שלא לילך שחרית ארבע אמות בלי נטילת ידיים. האמת אגיד, בש"ס ובפוסקים ראשונים לא נזכר מדין זה כלום, רק האחרונים כתבו... דההולך שחרית ארבע אמות בלי נטילת ידיים חייב מיתה... ולעניות דעתי נראה דמשום הכי השמיטו הבית יוסף, לפי שדין זה לא נזכר כלל בש"ס ופוסקים ראשונים... וגם דברי הזהר יש לומר דסבירא ליה... דכל הבית כולו הוי כארבע אמות אפילו הוא מאה אמה... לענין נטילת ידיים שחרית, שהוא רק פרישות וחסידות יתירה, שלא הוזכר בש"ס ובפוסקים ראשונים כלום (שאסור ללכת לפני נטילת ידיים), אין להחמיר כולי האי (כל כך). ופוק חזי מה עמא דבר (צא וראה כיצד נוהג העם, שמקל בדבר).

אולם, המשנה ברורה סמך על דברי השבות יעקב רק בשעת הדחק:

משנה ברורה סימן א ס"ק ב:

יש אומרים דלענין זה אמרינן כולא ביתא כארבע אמות דמי אבל אין לסמוך על זה כי אם בשעת הדחק.

❖ **חוה דעתך, מדוע לא רצה המשנה ברורה לסמוך על דברי השבות יעקב לכתחילה?**

בנוסף, לדעת המקובלים, **ההולך לישון אחר חצות הלילה**, לא שורה עליו רוח רעה, ואין סכנה אף אם יגע בעיניו וכדומה קודם הנטילה:

בן איש חי שנה ראשונה פרשת תולדות סעיף טו:

לא יגע בידיו קודם נטילה, לא לפה ולא לחוטם ולא לאזנים ולא לעינים... אבל בשינה של היום או שינה אחר חצות לילה אין צריך להזהר בכל הנזכר לעיל.

אמנם נראה שאין להקל לגמרי כדברי הבן איש חי בדברים המוזכרים במפורש בגמרא, אך לענין הליכת ארבע אמות נוכל לצרף דבריו להקל וכן כתב הרב יוסף צבי רימון:

הלכה ממקורה צבא עמוד 42:

לדעת הבן איש חי אין רוח רעה כשהולך לישון אחר חצות. למעשה, ביחס לגגיעה באברים פתוחים בוודאי שיש להקפיד, כי דבר זה מקורו בגמרא. מאידך, ביחס להליכה ארבע אמות בלא נטילה יש רבים המקילים בגלל הטעמים לעיל.

מלבד זאת, דעת כמה אחרונים, **שכיום אין שולטת רוח רעה כלל.**

הרמב"ם לא הזכיר כלל את האיסור לגעת בעיניו וכדומה קודם נטילת ידיים שחרית, ואף לא כתב שיש ליטול ידיו ג' פעמים. הסיק מכך הלחם משנה, שלדעת הרמב"ם אין שולטת בזמננו רוח רעה:

לחם משנה הלכות שביתת עשור פרק ג הלכה ב:

רבינו ז"ל (הרמב"ם) בהלכות תפלה, כשהזכיר נטילת שחרית לא משמע דחייש לרוח רעה, מדלא הזכיר עירוי על הידים שלש פעמים, כדכתב הטור ז"ל דלהעביר רוח רעה שעליהם צריך לערות עליהם שלש פעמים... ומדריבנו ז"ל לא הזכיר כן בהלכות תפלה משמע דלא חייש לרוח רעה דאין אותו רוח רעה מצויה בינינו.

הקדמה:

בכניסת האדם לעבודת הבורא בכל יום מחדש, פותח הוא את יומו בנטילת ידיים המטהרת ומקדשת אותו מרוח הטומאה השורה על ידיו לאחר שינת הלילה, כך שיוכל לעבוד את בוראו מתוך קדושה ונקיות. על כן יש לו לאדם להזדרז וליטול ידיו קרוב ככל האפשר לקימתו, ולהסיר מעליו את רוח הטומאה.

שאלה: האם חייל שמקור המים היחיד נמצא רחוק ממיטתו, רשאי ללכת בלא נטילת ידיים עד מקור המים או שעליו להכין בלי עם מים ליד מיטתו, כדי שיוכל ליטול ידיים מיד כשקם? האם מותר לסדר את המיטה או להשתתף במסדר השכמה לפני נטילת ידיים?

א. מקור הדין

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קח עמוד ב:

[רבי מונא] היה אומר: יד לעין - תיקצץ, יד לחוטם - תיקצץ, יד לפה - תיקצץ, יד לאוזן - תיקצץ.

רש"י מסכת שבת דף קח עמוד ב:

יד לעין - שחרית, קודם שיטול ידיו.

תיקצץ - נוח לו שתקצץ, שרוח רעה שורה על היד ומסמתו, וכן כולו.

וכן נפסק בשולחן ערוך:

שולחן ערוך אורח חיים סימן ד סעיף ג:

לא יגע בידו, קודם נטילה, לפה ולא לחוטם ולא לאזנים ולא לעינים.

ב. הליכה לפני נטילה

בגמרא וכן בדברי הבית יוסף והשולחן ערוך לא נזכר שום איסור על הליכה לפני נטילת ידיים שחרית, על כך כתב הב"ח:

ב"ח אורח חיים סימן ד:

כתב בספר תולעת יעקב דבזהר איתא: ההולך שחרית ארבע אמות ולא נטל ידיו חייב מיתה, עיין שם. ותימה, למה לא כתב כן בית יוסף? ונראה דלפי דרובא דרובא אינו יכולין ליזהר בכך, ומוטב שיהיו שוגגין ולא יהיו מזידין, לכן לא כתבו.

כדברי התולעת יעקב פסקו אחרונים רבים, ביניהם המשנה ברורה:

משנה ברורה סימן א ס"ק ב:

ומיד כשיתעורר משנתו ואינו רוצה לישן - יטול ידיו אף שנשאר מושכב. ומכל שכן שלא ילך ארבע אמות בלי נטילת ידיים. וצריך מאד ליזהר בזה. ובזהר הקדוש מפליג עבור זה בעונשו למאוד, כי הוא משהה על עצמו רוח הטומאה.

מאידך, יש שכתבו שאיסור הליכה לפני נטילת ידיים שחרית אינו אלא **מידת חסידות:**

שו"ת תשובה מאהבה חלק א סימן יד:

ומה ששאלני מדוע רובא דעלמא מקילים והולכים בבקר ארבע אמות בלי נטילת ידיים שחרית... ידע ידידי שדבר זה כתב בעל תולעת יעקב בשם הזהר וכן העתיקו הב"ח, והמג"א השמיט 'בשם הזהר', או מן השמים השמיטוהו, כי חפשתי בספר הזהר יגעתיו ולא מצאתי... ולעניות דעתי ליתא

והגית בו' - דפי לימוד עצמי לחיילי צה"ל

על דרך זו יש מהאחרונים שרצו לתת סמך למנהג העולם להקל בהילוך ארבע אמות לפני נטילת ידיים משום שבימינו השתנתה המציאות ואין רוח רעה שורה על הידיים בלילה:

אליה רבה סימן א ס"ק ד:

שוב מצאתי בדמשק אליעזר [שכתב] על דברי תולעת יעקב, זה לשונו: ושם דוקא בזמניהם (היה אסור ללכת ארבע אמות בלא נטילת ידיים), כמו לענין גילוי וזוגות (שתיית משקים מגולים ושתיית כוסות בזוגות, שבגמרא מפורש שיש בדבר סכנה אך בימינו המנהג הפשוט להקל) עד כאן לשונו. ובזה מתורץ תמיהת הב"ח שלא כתבו בית יוסף, גם על זה סומכין העולם.

יש להוסיף, שמקובל בשם הגר"א שמאז שריפתו של גר הצדק אברהם בן אברהם (הנקרא הגרף פוטוצקי, אציל פולני בתקופת הגר"א, שנתגייר וקיבל עליו דת יהודית, ונשרף על קידוש השם), נחלשה רוח הטומאה של שחרית, וממילא נראה שיש יותר להקל בעניין זה:

אשי ישראל פרק ב הערה יז:

ושמעתי מהגרש"ז אויערבאך זצ"ל, דאומרים בשם הגר"א דלאחר שריפת הגרף פוטוצקי נחלשה רוח הטומאה של שחרית לענין הליכת ארבע אמות בלא נטילה.

❖ מנה את הסברות להקל בעניין הילוך ארבע אמות לפני נטילה.

ג. כיצד ינהג מי שאין לו מים סמוך למיטתו

לדבר המחמירים, האוסרים לילך קודם נטילה, נחלקו הפוסקים כיצד ינהג מי שאין לו מים סמוך למיטתו. החיד"א כתב:

ברכי יוסף אורח חיים סימן א:

אלא דשמיע לן מרבנן קדישי, דזמנין דמאי הרחק מאוד מאדם (כאשר המים נמצאים במרחק גדול מהאדם), ובלכתם ילכו פחות פחות מארבע אמות, כאותה שאמרו גבי שבת (שלגבי שבת התירו בשעת הדחק לטלטל חפץ ברשות הרבים כשהולך פחות פחות מארבע אמות).

לעומת זאת, המשנה ברורה בשם השערי תשובה חלק על דברי הברכי יוסף:

משנה ברורה סימן א ס"ק ב:

אם אירע שהמים רחוקים ואין לו מי שיקרבם אליו, נהגו קצת מבעלי הנפש שהולכים פחות פחות מארבע אמות, וכתב השערי תשובה על זה דלא נהירא, דעדיף יותר שילכו במרוצה שלא להשהות רוח רעה על ידיו.

❖ חשוב, מהו יסוד המחלוקת בין האחרונים?

ד. נגיעה בבגדים קודם נטילת ידיים שחרית

כתב בספר סדר היום:

ספר סדר היום כוונת נטילת ידיים:

אחר שלבש חלוקו וכסה עצמו, או שישן בחלוקו, בקומו ממטתו קודם שיגע במלבושיו או בכל ענין ודבר, יטול ידיו תחילה להעביר ממנו רוח הטומאה השורה עליו בלילה.

המגן אברהם חלק על דברי סדר היום והביא ראיה לדבריו מהגמרא במסכת ברכות:

מגן אברהם סימן ד ס"ק א:

בסדר היום כתוב שלא יגע במלבושיו עד שיטול, ובגמרא (ברכות דף ס עמוד ב) לא משמע כן.

נעניין בראייתו של המגן אברהם:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ס עמוד ב:

כי לביש (כאשר לובש בגדיו בבוקר), לימא (יאמר): ברוך מלביש ערומים... כי סיים מסאניה (כאשר לובש נעליו), לימא: ברוך שעשה לי כל צרכי. כי אסר המיינה (חוגר חגורתו), לימא: ברוך אוזר ישראל בגבורה. כי פריס סודרא על רישיה (פורס סודר על ראשו), לימא: ברוך עוטר ישראל בתפארה... כי משי ידיה (נוטל ידיו), לימא: ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידיים.

❖ כיצד הוכיח המגן אברהם מדברי הגמרא כנגד בעל סדר היום?

מאידך, מדברי הזהור הקדוש מוכח כדברי סדר היום:

זהור כרך א פרשת בראשית דף נג עמוד ב (מתורגם):

בוא וראה, כל אנשי העולם בשעה שישנים על מיטתם בלילה, טועמים טעם המיתה. ומתוך שטועמים טעם המיתה, שטה רוח טומאה על העולם, ומטמאת את העולם, ושורה על ידיו של האדם ומטמאת אותו. וכאשר מתעורר האדם וחוזרת אליו נשמתו, בכל מה שיגע בידיו הכל נטמא, בגלל ששורה עליהם רוח טומאה.

וכן נקטו הפוסקים על פי הקבלה:

שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן א סעיף ז:

אף על פי שמדין התלמוד אין צריך ליטול ידיו תיכף ומיד כשניעור משנתו אלא רשאי להלך בינתים, וכן מותר מדין התלמוד ליגע במלבושיו קודם נטילת ידיים, מכל מקום חכמי הזהור הזהירו מאד שלא לילך אפילו ארבע אמות קודם נטילת ידיים שחרית, וכן הזהירו שלא ליגע במלבושיו קודם נטילת ידיים. וכל ירא שמים יחמיר לעצמו כדברי הזהור וכל מדקדק במעשיו יזהר שמיד שניעור משנתו יטול ידיו אף על פי שנשאר מושכב.

מאידך, הפוסקים שנוטים לפסוק על פי הפשט, הדגישו שאין בכך איסור:

שו"ת יביע אומר חלק ה - אורח חיים סימן א:

[מכיוון ש] אין הש"ס שלנו סובר כחומרת הזהור הקדוש, שפיר יש לפסוק להקל כהש"ס דידן. וכמו שכתב בכיוצא בזה בשו"ת הרדב"ז שיש כלל גדול בידיו, שכל דבר שנתבאר בגמרא או באחד מן הפוסקים, אפילו יהיה היפך ממה שכתוב בספרי הקבלה, אנו מורים בו להקל ולא נחוש למה שכתוב בספרי הקבלה. ולעצמנו אם חומרא הוא אנו נוהגים להחמיר... בכל מקום שתמצא ספרי הקבלה חולקים על הגמרא הלך אחר הגמרא והפוסקים... והכא נמי לא שנא, ושפיר סמכין... להקל על פי פשוטן של דברים, לענין לבישת בגדים הצריכים וגרבים וכיוצא בזה.

ה. הלכה למעשה

כך נפסק בספרנו תורת המחנה:

א. לכתחילה יש ליטול הידיים מיד כשניעור משנתו, ואף יש להימנע מהילוך ארבע אמות או לכל הפחות מיציאה ממקום לינתו קודם לכן.

ב. במקום שאוהל המגורים של החיילים רחוק מהברזייה, ייטלו ידיהם סמוך לאוהל מחוצה לו. אולם, אם נבצר זאת מהם, רשאים להקל וללכת ליטול ידיהם בברזייה.

ג. בשעת הדחק, כגון שאי עמידתו בזמן הקצוב תגרור ענישה, ניתן להקל ולהשהות את הנטילה עד אחר סידור המיטה ומסדר ההשכמה הנערך מיד לאחר ההשכמה (אף שיצטרך לגעת בבגדיו ובשאר כלים).

'והגית בו' - דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל. יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית מערכת: סא"ל הרב שהם עורקבי רע"ן הלכה, רס"ן הרב דב ברקוביץ רמ"ד הלכה, סרן הרב דודי גרינפלד מפקד בית המדרש, אע"צ הרב חנניה שפרן. כתיבה ועריכה: טור' רועי אלמלם. הקו הפתוח: 052-941414. נשמח לשאלות ולתגובות: bmlhalacha@gmail.com. להצטרפות לקבוצת ההלכה יומית לחיילים בוואצפ וקבלת דפי 'והגית בו' (קבוצה שקטה), סרקו את הקוד הבא:

